

Sir Oswald Mosley, British Union of Fascists a jejich vize fašistického státu

Příspěvek ke studiu politického a ekonomického extremismu mezi světovými válkami

Martin Kovář*

I

Britský fašismus měl podobně jako jeho kontinentální protějšek kořeny v politickém, ekonomickém a sociálním napětí a v myšlenkovém ovzduší, které v Evropě panovalo v poslední třetině 19. a na počátku 20. století. Vycházel však především z domácí politické tradice a z přesvědčení, že by „nový typ člověka“ s „novými myšlenkami“ mohl změnit formu a charakter politiky, což by ostrovnímu státu umožnilo vyrovnat se s četnými problémy, jež přinesly dvacáté století a zejména první světová válka.²

Při hledání kořenů britského fašismu musíme stejně jako při pátrání po příčinách dalších extrémních forem politického myšlení na Britských ostrovech³ obrátit pozornost k pozdně viktoriánské a edwardiánské éře. Právě v tomto období, které někteří historikové označují za „zlatý věk“ britských dějin, se totiž „pod povrchem“ formovaly nové politické síly, jež sice zůstávaly pod kontrolou politického a společenského establishmentu, ale přesto se jednalo o nebezpečnou výzvu převládajícímu liberálnímu étosu této doby.

* Doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D., Ústav světových dějin, FF UK v Praze, Katedra hospodářských dějin Fakulty národohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze.

1 Tato studie vznikla v rámci Výzkumného záměru *České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes (Blok III/C: Evropské souvislosti českého vývoje; okruh 3 – 206 903)*.

2 K posledním relevantním výsledkům výzkumu fašistického hnutí v Evropě srv. Payne, S. G. (2000): Review Article: *Historical Fascism and the Radical Right*. *Journal of Contemporary History*, Vol. 35, No. 1, 2000, s. 109–118; Bosworth, R. J. B. (1998): *The Italian Dictatorship: Problems and Perspectives in the Interpretation of Mussolini and Fascism*. London, Arnold, 1998; Casals i Meseguer, X. (1998): *La tentación neofascista en España*. Barcelona, Plaza Janés, 1998; Farr, B. S. (1987): *The Development and Impact of Right-Wing Politics in Britain, 1903–1932*. New York-London, Garland 1987, s. 53–62, 73–80, 81–89; Griffiths, R. (1998): *International Fascism: Theories, Causes and the New Consensus*. London, Arnold, 1998; Ignazi, P. (1998): *Il profilo escluso: Profilo storico del Movimento Sociale Italiani*. Bologna, Il Mulino, 1998; Kaplan, J. and Weinberg, L. (1998) *The Emergence of a Euro-American Radical Right*. New Brunswick, Rutgers University Press, 1998; Larsen, S. U. (ed.) with Hagvet, B. (1998): *Modern Europe after Fascism, 1943–1980s*. Boulder, Social Science Monographs 1998; Mosse, G. L. (1999): *The Fascist Revolution: Toward a General Theory of Fascism*. New York, H. Fertig, 1999; Paxton, R. O. (1998): *The Five Stages of Fascism*. *Journal of Modern History*. Vol. 70, 1998, s. 11 an.; Rodríguez Jiménez, J. L. (1998): *¿Nuevos fascismos? Extrema derecha y neofascismo en Europa y Estados Unidos*. Barcelona, Península, 1998; Winock, M. (1998): *Nationalism, Anti-Semitism and Fascism in France*. Stanford, Stanford University Press, 1998.

3 K nejnovějšímu srovnání srv. Linehen, T. P. (2000): *British Fascism 1918–1939. Parties, ideology and culture*. Manchester, Manchester University Press, 2000; Gottlieb, J. V. (2000): *Feminine fascism. Women in Britain's fascist movement, 1923–1945*. London, I. B. Tauris, 2000. Srv. též Farr, B. L. (1976): *The development and impact of right wing politics in Great Britain, 1903–32*. University of Illinois, 1976, s. 305 an.; Glasfurd, A. L. (1935): *Fascism and the English Tradition*. *Fascist Quarterly*, Vol. 1, No. 3, July 1935, s. 363 an.; Drennan, J. (1934): *BUF, Oswald Mosley and British Fascism*. London, John Murray, 1934, s. 30 an.

Z tohoto důvodu je třeba na prvním místě zmínit nepřímé předchůdce či přesněji řečeno inspirátory britských fašistů. Ve sféře vysoké politiky se jednalo o tzv. *die-hard peers* (doslova „tvrdohlavé“ stoupence konzervativní politiky, zejména ve sněmovně lordů), o tzv. *Round Table Group* (skupinu politiků, ekonomů a vysokých státních úředníků, jež spojovaly obavy o další osud impéria), a o skutečné politické reakcionáře (například členy tzv. *Halbury Circle*). Význam této „radikální pravice“ spočívá především v tom, že v mnohém inspirovala nejvýznamnější fašistickou organizaci na Britských ostrovech – Britskou unii fašistů (*British Union of Fascists*; BUF) sira Oswalda Mosleyho.⁴

Další odkaz britskému fašismu zanechaly politické ligy edwardiánské Británie, zvláště nátlakové radikálně pravicové skupiny, jež rozvíjely tradici „masové politiky“ podle vzoru W. E. Gladstona a J. Chamberlaina. Jako příklad lze uvést *Tariff Reform League* z roku 1903, jež útočila na klíčový princip ekonomického liberalismu a jednu ze základních konsenzuálních hodnot viktoriánské politiky, tj. svobodný obchod; její hlavní cíle, ochrana britského průmyslu a zavedení imperiálních celních preferencí, byly v tomto smyslu předchůdcem Mosleyho plánů na vytvoření autarkní Britské říše ze 30. let. K ligám, jež vznikly s cílem zlepšit stav různých sekcí národní obrany, patřily *Navy League* a *National Maritime League*, které prosazovaly nezbytnost udržení britské námořní převahy v „bitvě o dreadnought“, či *National Service League*, jež agitovala za armádní reformu a zavedení všeobecné branné povinnosti.⁵

Radikálně pravicové názory nicméně nebyly jediným zdrojem britského fašismu. Významnou roli hrála i svérázná interpretace ekonomických teorií Johna Manyarda Keynesa⁶, jež pocházela především z levicových kruhů. Důležité bylo i využití hluboce zakořeněného politického antisemitismu, jehož spojení s „radikální pravici“ bylo téměř tak těsné jako pozdější Mosleyho využití tohoto tématu (jako příklad lze uvést edwardiánskou kampaň proti cizincům, již vedla *British Brothers League*,

4 K tzv. „radikální pravici“ v Británii srv. Kennedy, J. M. (1911): *Tory Democracy*. London, Stephen Swift & Co, 1911; Levy, O. (1906): *The Revival of Aristocracy*. London, Probsthain and Co, 1906; Lord Willoughby de Broke, úvod Arthura Bountwooda k *National Revival: A Re-statement of Tory Principles*. London, 1913; Lord Willoughby de Broke, *The Tory Tradition*. National Review, No. 58, October 1911, s. 201–213; Lord Willoughby de Broke, *National Toryism*. National Review, No. 59, May 1912, s. 413–427; Ludovici, A. M. (1915): *A Defence of Aristocracy: A Text Book for Tories*. London, Constable & Co., 1915; Ludovici, A. M. (1921): *The False Assumptions of 'Democracy'*, with an introduction of Lord Willoughby de Broke, London, 1921; Mair, P. (1931): *Aristocracy and the Meaning of Class Rule: An Essay upon Aristocracy Past and Future*. London, The C. W. Daniel Company, 1931; Mallock, W. H. (1898): *Aristocracy and Evolution: A Study of the Rights, the Origin, and the Social Functions of the Wealthier Classes*. London, A. and C. Blaff, 1898.

5 Představitelé edwardiánské „radikální pravice“ i zmíněných politických lig vycházeli z přesvědčení, že stávající politický systém není schopen zabránit úpadku Británie. Tento pocit zesílil během první světové války a v prvních poválečných letech, kdy vzalo vedoucí postavení ostrovního státu ve světě definitivně za své. Nespokojenost se stávajícím stavem měla mnoho podob. V ekonomické sféře zaujaly ve světovém hospodářství vůdčí postavení USA a Německo: v roce 1870 se Británie na světové průmyslové výrobě podílela 31,8 %, USA 23,2 % a Německo 13,2 %; v roce 1913 USA 31,8 %, Německo 14 % a Británie 13 %. Britský podíl na výrobě surového železa v houskách a oceli, jeden z důležitých hospodářských faktorů, pak od roku 1870 do roku 1914 klesl ze 46 % na 13,9 % respektive ze 35,9 % na 10,3 % ve stejném období. Snad největší význam mělo to, že se britská ekonomika pomaleji rozvíjela v „novém“ chemickém a elektrotechnickém průmyslu, tj. v tzv. druhé průmyslové revoluci, a také to, že od roku 1870 byl její hospodářský růst relativně pomalý ve srovnání se středním viktoriánským obdobím i s jejími rivaly. Podle slov jednoho historika byl britský průmysl v roce 1914 „fungujícím muzeem průmyslové archeologie“.

6 Skidelsky, O. (2003): *John Maynard Keynes, 1883–1946. Economist, Philosopher, Statesman*, London 2003.

či náznaky konspiračních obvinění *National League for Clean Government* z let 1913–1914).

Dalším příspěvkem pozdně viktoriánské a edwardiánské éry britskému fašismu byla víra části tehdejší společnosti v tzv. konspirační teorii dějin, jež ve své antisemitské formě pocházela z nativistických tradic a jejíž pravdivost po první světové válce „potvrdily“ „Protokoly sionských mudrců“.⁷ V letech před válkou se v Británii živě diskutovalo rovněž o otázkách rasy, kultury a evoluce. Principiální rozdíl mezi rasovým nacionalismem Arnolda Leeseho a jeho *Imperial Fascist League*, bojovným konzervatismem *British Fascists* a radikálními sociálně-inženýrskými vizemi Mosleyho *British Union of Fascists* lze vidět právě v souvislosti s rolí, kterou hrál v těchto hnutích antisemitismus.⁸

Velký význam pro vznik „nové společnosti“, kterou si fašisté přáli vytvořit, měl také vliv vitalismu. Mosleyho fašismus se vyvíjel jako v jistém smyslu bizarní spojení heroického vitalismu a tvůrčího evolucionismu, který byl jeho filozofickou základnou. Ačkoli idealističtí voluntarističtí filozofové měli větší vliv na kontinentě, přesto byli i v Británii „zajímavým kontrastem k materialisticko-deterministické bázi rasového nacionalismu“.⁹

II

První světová válka a její dopad na britskou společnost měly pro vznik britského fašismu zásadní význam. Jejich vztah nicméně nebyl jednoznačný, což pomáhá vysvětlit velkou různost názorových proudů v britském fašismu a četné kontradikce tohoto fenoménu. Britové se k fašismu přikláněli z různých politických, hospodářských a sociálních důvodů. Někteří v něm spatřovali prostředek k obnově utopické minulosti se zdánlivě harmonickými politickými, ekonomickými a sociálními vztahy, které přervala válka a na jejichž místo nastoupily degenerativní důsledky rozšíření volebního práva v roce 1918 a zrod „politické demokracie“. Jiní fašismus interpretovali jako „lokomotivu dějin“,

7 Britská varianta antisemitské konspirační teorie dějin pocházela z pravicových i levicových zdrojů. A. J. Hobson byl na základě zkušenosti z Jižní Afriky vysoce kritický k činnosti „židovského kapitalismu“, zatímco členové *Tariff Reform League* pečlivě rozlišovali mezi dobrými „domácími investicemi“ a nebezpečným „cizáckým kapitálem“. S tím souvisel také pokus prosadit vyšetřování „mezinárodní plutokracie“, namířené proti německým a židovským podnikatelům, jako odpověď na údajné spojení mezi „cizáckým zahraničním kapitálem a britskou liberální vládou“, o což usilovaly zejména Maxseho *National Review* a Chesterbellocův kroužek. Srv. *Memorandum on the Nordic League and other organizations* (dále jen *Memorandum*), in: Nordic League File, Board of Deputies of British Jews, 1939, s. 14, 20 an.; Cohn, N. (1967): *Warrant for Genocide*. London, Eyre & Spottiswoode, 1967, s. 169; Lebzelter, G. (1979): *Political Anti-Semitism in England 1918–1939*. London, Macmillan, 1979, s. 49–85; Blume, H. (1971): *A History of anti-semitic groups 1918–40*. University of Sussex, 1971, s. 248 an.; Holmes, C. (1979): *Anti-Semitism in British Society 1876–1939*. London, Edward Arnold, 1979, s. 49–85; Holmes, C., *New Light on the „Protocols of Zion“*, in: *Patterns of Prejudice*, Vol. 11, No. 6 (November – December 1977), s. 13 an.

8 Pokud jde o rasu a „rasové otázky“, mosleyité zastávali názor, že existuje jakési „společné evropské kulturní dědictví“. Rasovní nacionalisté byli rozděleni. Podle jedněch byla evropská převaha dána smíšením ras v rámci Evropy, druzí tvrdili, že je tomu tak především díky rozhodujícímu příspěvku nordicko-árijské či anglo-saské rasy. Morell, J. (1974): *The Life and opinions of A. S. Leese. A Study in extreme anti-semitism*, University of Sheffield, 1974, pp. 25 ff.; *Memorandum*, pp. 22 ff.; Billig, M. (1978): *Fascists*, London 1978, pp. 235–295.

Griffith, R. (1998): *Patriotism Perverted: Captain Ramsay, the Right Club and British Anti-Semitism, 1939–1940*, London, Constable 1998, zejména s. 52 an.; Banister, J. (1907): *England under the Heel of the Jew*. London, 1907; Burton, R. (1898): *The Jew, the Gypsy and El Islam*. London, Hutchinson & Co 1898; Holmes, C. (1979): *Anti-Semitism in British Society...*, s. 42–45, 52–53; Holmes, C., *J. A. Hobson and the Jews*. In: Holmes, C. (ed.) (1978): *Immigrants and Minorities in British Society*. London, Allen and Undin, 1978, s. 136–140; Fest, W., *Jingoism and xenophobia in the electioneering strategies of the British ruling elites before 1914*, in: Kennedy, P. and Nichols, A. (eds.) (1981): *Nationalist and Racist Movements in Britain before 1914*, Oxford, St Antony's College, 1981, s. 171–189.

9 Ke srovnání s francouzskou radikální pravici na přelomu 19. a 20. století viz Griffiths, R. (1966): *The Reactionary Revolution*. London, Constable, 1966.

možnost vytvořit již zmíněnou „novou společnost“, v níž měly hlavní důsledky války, tj. větší řízení a kontrola hospodářské činnosti vládou, vyústit v provedení zásadních společenských změn. To však vyžadovalo nový politický systém, ve kterém by se tradiční stranická politika podřídila „národní vůli“ k reformám a v důsledku toho by akceptovala omezení demokratických práv.¹⁰

Vznik britského fašismu však nebyl pouze politickou odpovědí na pokračující úpadek Británie a na její stále větší hospodářské problémy po první světové válce. Některé důsledky války však část britské společnosti k fašismu přesto přivedly: bylo tu varování ruské revoluce, skutečnost, že se Labouristická strana stala hlavní opoziční silou v zemi atd.; v dlouhodobém horizontu to byla neschopnost tzv. Národní koalice, tj. konzervativních a labouristických vlád ve 20. letech, vytvořit *home fit for heroes*, tj. pro „obyčejné“ Brity; někteří z nich proto se zájmem naslouchali slovům o radikálním způsobu řešení problémů, které je trápily.¹¹

Fašismus se ve Velké Británii ve 20. letech zjevil jako imitace Mussoliniho hnutí ve specifických podmínkách.¹² Bezprostřední počátky měly původ v ultrakonzervativní odpovědi na sociální důsledky první světové války. Za prvé se jednalo o činnost tzv. *neo die-hards*, neoficiální parlamentní skupiny, jejíž představitelé obdivovali své předválečné jmenovce, stáli v opozici proti koalici Davida Lloyda George po tzv. kupónových volbách z roku 1918 a přáli si restauraci toho, co nazývali „skutečným konzervatismem“ (*true conservatism*); dále se stavěli proti vzestupu Labouristické strany a proti odborům, které viděli jako revoluční hrozbu majetným vrstvám a stabilitě britské společnosti. Druhou skupinu tvořili ideologicky zanícení lidé, odhodlaní vytvořit „novou formu politiky“; pro mnohé z nich byl myšlenkovým *backgroundem*, z něhož ve svých představách o nutnosti změny britské společnosti vycházeli, antisemitismus.

Řečeno jinými slovy, bezprostřední kořeny britského fašismu hledejme u těch, kteří se snažili ignorovat reálné důsledky první světové války. Směs reakčního konzervatismu a politického antisemitismu byla projevem těch, kdo toužili po stabilní, hierarchicky uspořádané paternalistické společnosti. Tito lidé měli jen malý vliv, který se omezoval na bezprostřední poválečná léta, plná sociálního napětí, vysoké inflace a nezaměstnanosti.¹³ Po roce 1920 tento proud přežil pouze jako nevýznamná část politického undergroundu.

Větší význam měla v poválečné éře druhá skupina lidí, jejíž představitelé ve fašismu viděli „pozitivní sílu“, schopnou vytvořit „novou společnost“, pocházející přímo z válečné zkušenosti. Stávající politikové to nedokázali; společnost, jež by kompenzovala hrůzy a traumata války, neexistovala, což

10 Srv. Kovář, M. (2004): *K počátkům britského fašismu, nacionalismu a antisemitismu*. Zpravodaj, Společnost křesťanů a Židů, Rok 2004/5764, Číslo 50, s. 23–27; Kovář, M. (2004): *K projevům antisemitismu ve Velké Británii mezi světovými válkami*. Zpravodaj, Společnost křesťanů a Židů, Rok 2004/5765, Číslo 51, s. 24–28; Kovář, M. (2005): *Britská unie fašistů a britská společnost ve 30. letech 20. století*. Zpravodaj, Společnost křesťanů a Židů, Rok 2005/5765, Číslo 52, s. 20–25.

11 Gebzelter, G. (1980): *Henry Hamilton Beamish and the Britons. Champions of anti-semitism*. In: Lunn K. and Thurlow, R. (eds.), *British Fascism*. London, Croom Helm, 1980, s. 41–56; Beamish, H. H. (ed.) (1920): *The Jews: Who is Who*. London 1920, s. 258 an.

12 Ke srovnání s italským fašismem viz poznámku T. S. Elliota, jenž v tomto kontextu napsal: „*Fascism was an Italian regime for Italians, a product of an Italian mind*“. Susser, L. (1996): *Right Wings over Britain: T. E. Hulme and the Intellectual Rebellion against Democracy*. In: Sternhell, Z. (ed.): *The Intellectual Revolt against Liberal Democracy, 1870–1945*. Jerusalem, Israel Academy of Sciences and Humanities, 1996, s. 371 an. Dále srv. Stone, D. (2003): *The English Misery, the BUF, and the Dilemmas of British Fascism*. *Journal of Modern History*, Vol. 75, 2003, s. 336–358.

13 Lawrence, J. (2003): *Forging a Peaceable Kingdom: War, Violence, and Fear of Brutalization in Post-First World War Britain*. *Journal of Modern History*, Vol. 75, September 2003, s. 557–589.

posilovalo utopické sny a touhy idealistů, přitahovaných k fašismu. Britský fašismus i ve 30. letech stále ještě představoval „náladu zákopů“, hořce zbarvenou deziluzí patnácti let časového odstupu. Třebaže to nebyla výlučně politická reakce na světový konflikt z let 1914–1918, přesto ve 30. letech „ozvěna války“ stále ještě působila.¹⁴

V zásadě lze shrnout, že se jednalo o zvláštní směs odcizení a reformismu, která vytvořila nejstálější odkaz britského fašismu, tradici politického násilí a antidemokratických hodnot, prvků a některé kontradikce s pragmatickým modernizačním hospodářským programem. Po roce 1934 se k tomu připojil rovněž politický a rasový antisemitismus, který posléze britská fašistická hnutí přivedl ke zkáze a jejich představitele do internačních táborů, v nichž strávili velkou část druhé světové války.

III

První světová válka hrála klíčovou roli hned u tří osob, spojených s Britskou unií fašistů – u A. K. Chestertona, důležitého člena vedení BUF a později prvního předsedy Národní fronty (*National Fronty*), u romanopisce Henryho Williamsona, autora řady válečných románů a povídek,¹⁵ a zejména u sira Oswalda Mosleyho, politického mluvčí tzv. „ztracené generace“¹⁶, jemuž BUF vděčila za svůj význam.¹⁷ Mosleyho válečná zkušenost byla méně traumatická než v případě Chestertona či Williamsona, neboť nepoznal hrůzy zákopové války (sir Oswald se účastnil bojů jako navigační důstojník *Royal Flying Corps* v roce 1915); i tak jej ale přivedla k přesvědčení, že ti, kdo se obětovali pro svou zem, nesměli zemřít zbytečně. Válka změnila nevyzrálého, v mnoha ohledech infantilního a nezodpovědného mladého aristokrata v muže, který v sobě spojoval frivolnost svého životního stylu z mládí a vášnivě, zřetelně artikulované a racionální kvality reformního politika.

Mosley často mluvil o odpovědnosti vůči těm, kteří „přinesli nejvyšší oběť“. Jeho oddanost politice měla dvojí cíl: zajistit, aby se nesmyslné vraždění z první světové války již nikdy neopakovalo a aby ti, kteří se dočkali míru, žili v lepším světě. Zdaleka to tedy nebyly hanebné, podlé či nízké cíle.¹⁸ „Politická odyssea“ sira Oswalda v meziválečné éře však nakonec přivedla jeho i ty, kteří jej obdivovali, k fašismu, tj. k nejradiálnějšimu odmítnutí „pohodlné povahy britské tradice vysoké politiky“. Mosley vycházel z frustrace a odcizení od systému, v němž byli politikové v zajetí konvencí stranické

-
- 14 Srv. též dopad moderní kulturní revue *New Age*: Harold W. H. Helby (1924): *Letter to New Age*, No. 36, November 6, 1924, s. 21–22; Baker, D. (1996): *The Extreme Right in the 1920: Fascism in a Cold Climate, or Conservatism with Knobs On?* In: Cronin, M. (ed.): *The Failure of British Fascism. The Far Right and the Fight for Political Recognition*. Basingstoke, Macmillan, 1996, s. 25 an; Holmes, C. (1978): *The Protocols of the Britons. Patterns of Prejudice*, Vol. 12, No. 6 (November – December 1978), s. 13–18; Lebzelter, G. (1978): *The Protocols in England*. Wiener Library Bulletin, Vol. 31, No. 47–48, 1978, s. 111–117.
 - 15 Williamson nebyl aktivním členem hnutí; analýza jeho výrazně autobiografických děl však vrhá dosti světla na počátky nejen britského fašismu. Přitom je zajímavé, že i tak vnímavý literární kritik, zaměřený na první světovou válku, jakým byl Paul Fussell, jeho dílo ignoroval. Williamson přitom přesně popsal zkušenost obyčejných vojáků v zákopech a traumatické důsledky války na životy těch, kteří ji přežili. Ačkoli charakter a estetické ideály odlišily Williamsona od poválečné společnosti výrazněji než většinu účastníků války, analýza jeho díla pomáhá vysvětlit, proč se další idealisté a zahořklí jednotlivci obrátili k fašismu jako k řešení problémů britské společnosti. Srv. Fussell, P. (1975): *The Great War and Modern Memory*, London – New York, Oxford University Press, 1975.
 - 16 Srv. Hemingway, E. (1978): *Pohyblivý svátek*. Praha, Odeon, 1978, zvláště s. 209–213 („*Une Génération Perdue*“).
 - 17 Oswald Mosley, (1896–1980; 1918–1931 poslanec parlamentu, nejprve za *Tory Party*, poté nezávislý, pak člen *Labour Party*, na krátký čas tzv. *New Party* – 1931–1932), 1932 založil *British Union of Fascists*, v letech 1940–43 byl internován. Následně se pokusil o návrat do politiky a v roce 1948 založil pravicovou organizaci *Union Movement*. Větších úspěchů s ní však nedosáhl.
 - 18 Někteří historikové přičítají Mosleymu ke cti, že se jako muž, schopný dosáhnout vysokých vládních postů, rozhodl ignorovat tradiční pravidla politické hry kvůli oddanosti jistým zásadám. Jiní to vysvětlují ikonoklastickou nevášnivostí a podceňováním tradičních forem politického diskurzu.

politiky, a proto neuvažovali o radikální změně, jež byla podle něj nutná, měla-li Británie zastavit stále rychlejší hospodářský a politický úpadek. Mosley, „rebel nikoli bez příčiny“, se ve 20. letech nejprve pokusil reformovat systém ve stávajícím rámci. Teprve nezdar tohoto úsilí ho přivedl k manipulaci s masami a ke snaze revolucionizovat britskou politiku mimo tento systém. Neúspěch tohoto druhého pokusu, tzv. Nové strany (*New Party*) z let 1931–1932, i neúspěch BUF v letech 1932–1934 vedly k degeneraci Mosleyho racionálního usilování o reformy a k přesunu k pokleslé politice na konci 30. let. Takto komplexně a v dobových souvislostech je třeba Mosleyho chápat a hodnotit.

Vraťme se ale na začátek. V roce 1918 se stal Mosley nejmladším „beneficiářem“ tzv. kupónových voleb,¹⁹ když bojoval ve volebním obvodu Harrow za program „socialistického imperialismu“. Mosley v té době obdivoval premiéra Davida Lloyda George, zejména jeho vůdcovské kvality, nevyčerpatelnou energii a administrativní zdatnost, a to již v době, kdy vedl *Ministry of Munition* (1915–1916); měl rád jeho osobní styl řízení kabinetu, chápal užitečnost zřízení sekretariátu vlády i vznik jeho „mozkového trustu“. Mosley byl zčásti ovlivněn rovněž odhodláním Lloyda George vypořádat se s narůstajícími problémy britské společnosti. Pozdější fašistické představy o vládě sira Oswalda „vděčily“ za mnohé právě reformám administrativní struktury vlády, které provedl Lloyd George. Některé myšlenky ministerského předsedy, formulované v tzv. „zelené“ a „žluté knize“ Liberální strany, hrály důležitou roli rovněž v politice BUF, zejména pokud šlo o nezaměstnanost.

Mosley viděl Lloyda George zčásti jako svého kolegu – ekonomického radikála. Způsob, jakým si premiér počínal při řešení „irské otázky“, ale na počátku 20. let oba muže rozdělil. Mosley se stavěl proti represáliím, jež v Irsku rozpoutaly oddíly zvané *Black and Tans*; současně se stále více identifikoval s myšlenkou Společnosti národů lorda Roberta Cecila. V roce 1923 se ale nepohodl i s konzervativci (včetně lorda Cecila), v první řadě kvůli Irsku, hospodářské politice vlády a postoji vůči Mussoliniho invazi na Korfu.

Mosley pokládal – na rozdíl od liberálů i toryů – za nejnaléhavější problém poválečné Británie vysokou nezaměstnanost a nalezení správné hospodářské politiky. V roce 1923 proto začal studovat hospodářské dějiny, dějiny ekonomických teorií i ekonomii samotnou (hodně četl zejména Keynes²⁰ a Hobsona²¹) a brzy nabyl přesvědčení, že vláda není schopna dovést zemi k prosperitě a že pracuje spíše proti tomu, zejména prostřednictvím deflační politiky a také svou obsesí ohledně návratu ke zlatému standartu libry. Nakonec se stal jedním z nejostřejších a nejschopnějších kritiků hospodářské politiky vlády ve 20. letech. Mosley ovšem nepochopil, že zásadní, fundamentální rozpor v britské meziválečné politice nebyl mezi silící a teoreticky socialistickou Labour Party na straně jedné a konzervativci a rychle upadajícími liberály na straně druhé, ale mezi ekonomickými konzervativci a ekonomickými radikály napříč politickým spektrem.

Toryovské, labouristické i koaliční vlády prováděly ortodoxní hospodářskou politiku. Radikálové, jako byli Harold Macmillan²² mezi konzervativci, skupina zvaná *Independent Labour Party* a nonkonformní jednotlivci jako Oswald Mosley či Ernst Bevin v labouristickém hnutí, byli izolováni

19 Volby se konaly 14. prosince 1918; koaliční kandidáti tehdy od Davida Lloyda George (šéf liberálů) respektive od Andrewa Bonara Lawa (šéf konzervativců) obdrželi doporučující dopisy pro voliče, které jejich protivníci označili za „kupóny“; koalice, zčásti i díky těmto „kupónům“ ve volbách jasně zvítězila.

20 John Maynard Keynes (1883–1946), britský ekonom a politik. Srv. Skidelsky, R. (2003): *John Maynard Keynes...*, London, 2003.

21 Jack Atkinson Hobson (1858–1946), ekonom, jenž zastával názor, že nezaměstnanost je způsobena drastickým šetřením a že je výsledkem domácí „podspotřeby“ (nízké spotřeby), v důsledku čehož dochází k imperiální expanzi a ke snaze najít nové, kompenzační trhy. Hobson byl pro postupné zavedení ochranných cel, sociální služby a zestátnění monopolů.

22 Harold Macmillan (1894–1986), konzervativní poslanec v letech 1924–29, 1931–45, 1945–64; premiér v letech 1957–63; kritik vládní hospodářské politiky a politiky appeasementu ve 30. letech.

a měli jen malý vliv. Jistou výjimkou byla pouze upadající Liberální strana. Lloyd George věnoval ve 20. letech na prosazení pozemkové reformy či řešení problému nezaměstnanosti velkou energii; i přesto se ale jeho vliv ve 30. letech omezoval na skupinku jeho nejbližších stoupenců; „starý kozel“, jak mu říkali, byl již na cestě do „politické pustiny“.²³

Pro britskou politiku i ekonomiku byla ve 20. letech charakteristická převaha Stanleyho Baldwina²⁴ a Montagua Normana.²⁵ Baldwinův vzestup byl dán potřebou přinutit Labour Party, aby akceptovala pravidla parlamentní politiky, a nutností vypudit Lloyda George z vlády. Snahou dosáhnout prvního bodu byla vedena nepříliš nápaditá volební kampaň v roce 1929, jejímž nevysloveným cílem bylo obnovit podmínky z doby před první světovou válkou. Zcela příznačný byl v tomto ohledu předem ztracený pokus o návrat ke zlatému standardu libry (*at pre-war parity*), což vyžadovalo silnou deflacii, která by zajistila korektnost státních financí. Plynul z toho rovněž závazek splácet mezinárodní dluhy, a proto Baldwin sjednal 3,5% úrok na splátky americké půjčky z roku 1922. Politiku Normana a tzv. Cunliffeova výboru pak můžeme vidět jako jakousi „svěrací kazajku“ finanční politiky britské vlády v letech 1918–1931, neboť silně limitovala její činnost.

Je paradoxní, že i přes porážky ve volbách v letech 1923 a 1929 byl úspěch Baldwinovy politické strategie naprostý: parlament neschválil téměř žádnou radikální sociální legislativu, šéf labouristů Ramsay MacDonald se z jeho pohledu choval naprosto bezúhonně a zcela v rámci ústavnosti; socialismus u moci znamenal de facto konzervatismus v praxi. Phillip Snowden, lord kancléř pokladu v letech 1929–1931, poselý finanční korektností stejně jako toryové, byl Mosleyho nejchabřejším oponentem v Labour Party. Neúspěch generální stávky z roku 1926 znamenal konec nadějí na to, že by mimoparlamentní formy levicové „masové politiky“ mohly efektivně změnit hospodářskou politiku vlády. Radikální plány Lloyda George, nehledě na částečné oživení liberálů ve volbách v roce 1929,²⁶ byly definitivně odsunuty na vedlejší kolej; nemoc pak způsobila, že Lloyd George nehrál žádnou roli při vytváření koaliční vlády v roce 1931.

Mosleyho politická kariéra ve 20. letech musí být nahlížena, jak již bylo naznačeno, právě v kontextu triumfu ekonomického konzervatismu. V roce 1924 se sir Oswald připojil k Labour Party veden mylnou představou, že mu to umožní provést ekonomické a sociální reformy. V praxi ale jeho ministerská zkušenost jako kancléře Lancasterského vévodství v letech 1929–1930 ukázala, že labouristé postrádají vůli tyto reformy provést. Strana sice disponovala utopickým étosem socialismu, ale nedokázala rozvinout pragmatický program, ani změnit kapitalistický stát, ba dokonce ani jej reformovat.

V roce 1930 proto Mosley na účast v labouristickém hnutí rezignoval. Stalo se tak krátce poté, co kabinet odmítl jeho program obsažený v tzv. „Mosleyho memorandu“ (jednalo se o syntézu dostupných radikálních myšlenek, zaměřených na vyřešení problému masové nezaměstnanosti a – v dlouhodobém horizontu – na zastavení úpadku britské ekonomiky). Neschopnost přesvědčit konferenci Labour Party v roce 1930 o smysluplnosti svého programu přivedla Mosleyho k tomu, že se šesti dalšími labouristickými poslanci založil Novou stranu, jež aktivně propagovala tzv. „Mosleyho manifest“, zpracovanou verzi výše zmíněného memoranda.

Pád labouristické vlády z téhož roku a ustavení tzv. Národní koalice (*National Coalition*), již tvořili toryové, většina liberálů a několik labouristických poslanců v čele s Macdonaldem, Snowdenem a

23 To, že ekonomický a socialistický radikalismus má zjevné limity, dané realitou současné politiky, bylo jasné dokonce již v době, kdy stál Lloyd George v čele britské vlády (1916–22).

24 Stanley Baldwin (1867–1947), britský premiér v letech 1923–24, 1924–29, 1935–37.

25 Montagu Norman (1871–1950), britský ekonom a politik, mimo jiné guvernér *Bank of England* v letech 1920–44.

26 Volby se konaly 30. května 1929; labouristé v nich získali 288 poslaneckých křesel, toryové 260, liberálové 59, členové ostatních politických stran a nezávislí kandidáti 8 křesel.

Thomasem (fakticky se jednalo o konzervativní vládu Baldwinovu, byť v jejím čele stál oficiálně R. Macdonald) na Mosleyho výhradách nic nezměnily. Očekávaný úspěch ve volbách se ovšem nedostavil. Národní vláda získala většinu 410 křesel, zatímco *New Party* ztratila všechny poslance. Tento krach znamenal definitivní konec Mosleyho pokusů změnit politiku britských vlád v rámci stávajícího parlamentního stranického spektra; Mosley si uvědomil, že pravidla politické hry a silící konzervatismus britských vlád, zaměřené proti jakýmkoli efektivním akcím, pocházejícím ze stávajícího politického spektra, jsou tradičními politickými prostředky nezměnitelné.

Mosley byl přitom přesvědčen o správnosti svých názorů, a protože se obával důsledků pokračujícího hospodářského úpadku země, začal se přiklánět k jisté formě aktivistické masové politiky. Britský fašismus v podobě BUF se tak – mimo jiné – zrodil z nezdaru hospodářského konzervatismu, jenž nedokázal čelit hospodářskému úpadku země v době mezi světovými válkami. Třebaže se zčásti jednalo, jak jsem uvedl již v úvodu, o imitaci kontinentálních fašistických hnutí, v zásadě šlo o jeho britskou variantu, která měla příčiny v domácích problémech.

IV

Pro britský fašismus ve formě BUF byl důležitý souhrn stimulů, jež aktivovaly Mosleyho revoltu proti politickému establishmentu.²⁷ Mosleyho názory na poválečný svět byly, jak již víme, založeny na kritice stávající společnosti, jež obsahovala dva hlavní prvky: promyšlený útok na konvenční hospodářskou politiku kabinetu a zpochybnění filozofické základny vlády a společnosti. Společně tyto prvky vytvořily *background* nejvýznamnější varianty britského fašismu.

Zpočátku vycházel Mosleyho způsob uvažování spíše z kontinentálních než z britských tradic; teprve později došlo ke spojení s domácími vlivy, zejména v ekonomické sféře; v tomto ohledu Mosley postupně přecházel od socialistického k nacionalistickému chápání ekonomiky. Mosleyho myšlenky vycházely zejména z vlivu birminghamské *Labour Party* a *Independent Labour Party*; jednoduše řečeno se jednalo o syntézu keynesiánské peněžní teorie a konceptů socialistického plánování, teorie o „podspotřebě“ J. A. Hobsona, myšlenek C. H. Douglase o sociálním úvěru a válečné zkušenosti s řízením hospodářství, především průmyslu, vládou.

Tyto myšlenky byly publikovány již v pamfletu *Revolution by Reason* z roku 1925. Mosley se zde vyslovil pro státem regulovanou měnu spíše než pro návrat ke zlatému standartu libry (na předválečné úrovni), pro zestátnění bank, pro zřízení spotřebitelských úvěrů, jež měly vést k větší koupěschopnosti mas, pro ustavení Hospodářské rady pro plánovanou výrobu a pro některá další opatření. Obecným cílem jeho plánů bylo zajistit, aby se koupěschopnost populace vyrovnala velkému vzrůstu průmyslové kapacity z válečných let. Mosley byl přesvědčen, že pouze pokud efektivně poroste poptávka, mohou být nová, vysoce produktivní odvětví průmyslu využita naplno, což by mohlo zabránit nezaměstnanosti.

Na konci 20. let Mosley uznal, že by ani výše uvedená opatření Británii nepomohla. Orientace na stagnující průmyslová odvětví (jejichž výrobní náklady je činily v poválečném světě stále méně konkurenceschopné) mohla být podle něj úspěšná pouze za předpokladu, že by Británie opustila svo-

27 Reakci vlády na Mosleyho činnost srv. West, N. (1983): *MI5 British Security Service Operations 1909–1945*. London, Triad Granada, 1983, s. 96–136; Masters, A. (1984): *The Man who was M*. Oxford, Basil Blackwell, 1984, pp. 55–75; Saloman, S.: *Now it can be told*, in: *C6/9/2/1 File, Board of Deputies of British Jews*; Letter to Inspector Keeble, n. d., in: *C6/10/29 File, Board of Deputies of British Jews*; Ramsay, A. H. M. (1952): *The Nameless War*. London, Britons Publishing Society, 1952, s. 103 an.

bodný obchod a přijala protekcionistickou celní politiku. Rychlý růst nezaměstnanosti na přelomu 20. a 30. let Mosleyho přesvědčil o tom, že jsou nezbytná rázná, účinná krátkodobá opatření, například vytvoření systému veřejných prací, řízeného ústřední vládou; v tomto případě vděčil za inspiraci již zmíněné „žluté knize“ Lloyda George „Umíme si poradit s nezaměstnaností“ (*We Can Conquer Unemployment*) a vlastní knize z doby, kdy byl kancléřem Lancasterského vévodství.

Mosley začal prosazovat koncept integrovaného trhu, založeného na plánovaném využívání zdrojů v Britském impériu jako celku. Zčásti si přitom „vypůjčil“ myšlenky J. Chamberlaina, lorda Beaverbrooka a dalších politiků; v řadě projevů v dolní sněmovně i v manifestu a memorandu z let 1930 a 1931 je pak dále rozvíjel. Stále zjevnější nacionalismus jeho projektů vyžadoval autarkní hospodářský plán a autoritářskou povahu politické kontroly, což již znamenalo vykročení k fašismu. Mosleyho praktická radikální hospodářská politika se přitom výrazně lišila od způsobu, jakým k fašismu šel Chesterton a Williamson, kteří si v podstatě neuvědomovali, že stojí mimo politickou realitu doby; v této souvislosti je třeba zmínit zejména Chestertonův antisemitismus a Williamsonovy názory na Hitlera.²⁸

V

Britská unie fašistů, kterou Mosley založil v říjnu 1932, představovala „dospělou formu“ fašistického fenoménu na Britských ostrovech; v zásadě byla jedinou extremistickou organizací, jež měla v meziválečné Británii skutečný význam. Rozhodnutí vytvořit fašistické hnutí se zrodilo během předvolební kampaně v roce 1931, po zdrcující porážce, v níž *New Party*, jak již bylo řečeno, ztratila všechna parlamentní křesla. Po návštěvě Mussoliniho v Římě a Hitlera v Mnichově v lednu 1932 Mosleyho rozhodnutí dozrálo.

BUF vyvolávala dvojznačný dojem. Jednalo se o hnutí, jež bylo na svém počátku intelektuálně nejkoherentnější a nejracionálnější ze všech fašistických stran v Evropě; současně se nicméně prezentovalo agresivním stylem, což přitahovalo zastánce politického násilí. Pozdější úpadek unie byl, do jisté míry paradoxně, spojen s oběma výše uvedenými prvky. Vůdcům hnutí se nepodařilo přesvědčit národ, že autoritářské metody jsou nezbytné pro vyřešení problémů Británie, zejména hospodářské krize. Unie neuspěla také proto, že byla obviňována z vyvolávání násilí a veřejného neklidu. Britská ekonomika navíc ve 30. letech ožila, nová průmyslová odvětví a stavebnictví a jihu a východě země napomohly hospodářskému růstu, srovnatelnému se střední viktoriánskou érou. Odhlédneme-li od menšího poklesu ve statistikách z let 1937–38, vzniklo mnoho nových pracovních příležitostí a klesla nezaměstnanost, třebaže většina oblastí postižených krizí závisela i nadále na upadajících průmyslových odvětvích.

Na stranu, jež si vytkla za cíl vyřešit problém nezaměstnanosti, BUF neuspěla při získávání svých stoupenců z řad nezaměstnaných. Politická apatie či loajalita ke stranám, které teoreticky hájily zájmy pracujících (tj. ke komunistům a k labouristům), způsobily, že BUF měla v postižených ob-

28 Aronsfeld, C. C. (1966): *The Britons Publishing Society*. Wiener Library Bulletin, Vol. 19, No. 20, 1966, s. 31–35; *The Hidden Hand*. Vol. 3, No. 2, February 1923; Britons Library, List No. 3, 1978; Thurlow, R. (1998): *Fascism in Britain: From Oswald Mosley's Blackshirts to the National Front*. 2nd edition, London, Tauris, 1998, s. 283 an. Srv. též Stone, D. (2002): *Breeding Superman: Nietzsche, Race and Eugenics in Edwardian and Interwar Britain*. Liverpool, Liverpool University Press, 2002, 1. kapitola.

29 Anderson, G. D. (1983): *Fascists, Communists and the National Government*. Columbia University of Missouri Press, 1983, s. 67 an.

lastech jen minimální vliv.²⁹ Rostoucí životní úroveň většiny Britů na straně jedné, ani zoufalství, plynoucí z masové nezaměstnanosti v některých regionech na straně druhé – nic z toho britskému fašismu neprospělo. Krize britské společnosti, kterou Mosley viděl jako důležitý faktor pro úspěch svého hnutí a kterou předpovídal v roce 1932, se jednoduše řečeno nenaplnila.

Politické násilí, jež bylo s BUF neoddělitelně spojeno, působilo jako další negativní faktor. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že ačkoli bylo v Británii „vážným tématem“ a v roce 1936 vedlo k zavedení zákona o veřejném pořádku (*Public Order Act*), bylo jen „mdlou napodobeninou konfliktů, k nimž docházelo v Itálii a Německu“. Na ostrovech neexistoval žádný Horst Wessel, ani žádný antifašistický mučedník, ačkoli *fascists* tvrdili, že jeden černokošiláč zemřel na následky zranění, která utrpěl na shromáždění u Holbeck Moore v Leedsu. Politické násilí v Británii navíc „nevynalezla“ BUF, ani nepřišlo jako reakce na její činnost. Když Mosley ve 30. letech propagandisticky zdůrazňoval, že metody *black shirts* jsou nezbytné, neboť brání „rudému teroru“, bylo jeho tvrzení sice nadnesené, zkušenosti policistů s nepokoji mu ale dávaly zčásti za pravdu.³⁰ Pověstnou „poslední kapkou“, jež rozhodla o příklonu k fašismu, rovněž souvisela s politickým násilím – jednalo se o útok na Mosleyho při shromáždění *New Party* v Glasgowě v září 1931, kdy byl zasažen do hlavy kamenem a kdy na něj zaútočili klackem. Krátce poté Mosley rozšířil svou osobní ochranu, tzv. *Biff Boys*, a vedl je k tomu, aby se z nich stala lépe trénovaná skupina. Tzv. *Nupa*, hnutí mládeže *New Party*, se rychle rozrostlo a vytvořilo obrannou jednotku, jež se později stala základem elitní fašistické *I Squaw*.³¹

V roce 1932 Mosley oslovil další britská fašistická hnutí, aby zjistil, zda s ním chtějí spolupracovat, ale jen s částečným úspěchem. Jeho zástupce Robert Forgan vedl v květnu toho roku nadějná jednání s Neilem Francisem Hawkinsem z *British Fascists*, ale Velká rada BF hlasovala proti spojení, poté co se v tom smyslu vyslovila jejich zakladatelka Rotha Lintorn Ormanová.³² Francis Hawkins a E. G. Mandeville Roe pak na členství v BF rezignovali a připojili se k Mosleymu. Vliv bývalých členů BF v BUF byl patrný zejména v administrativě hnutí.³³ Další jednání začalo v červenci 1934. Rotha Lintorn Ormanová se ale postavila znovu proti spojení s BUF a BF poté šli rychlým tempem k bankrotu.

Ani návrh na sloučení BUF s *International Fascist League* neuspěl. Mosley sice navázal kontakt s Arnoldem Leese, jejich vztahy se ale po nadějném začátku rychle zhoršily. Leese viděl Mosleyho jako bezzásadového oportunistu a tvrdil, že jeho fašismus není založen na rasovém nacionalismu, což byla pravda. Navíc byl velmi podezíravý, pokud šlo o Mosleyho první ženu – Cynthii Curzonovou, kterou obvinil z toho, že má židovskou krev. Zatímco Leese označoval Mosleyho za „židovského agenta“, majícího za úkol zdiskreditovat koncept fašismu v Británii, Mosley vnímal Leeseho jako

30 Rozmístění policie v závěru *National Unemployed Workers Movement Hunger March* v Londýně v říjnu 1932 bylo největším opatřením na udržení veřejného pořádku v zemi od roku 1848. V Bristolu bylo v letech 1931–1932 kvůli útokům na policii, spáchaným škodám a „neřádnému chování“ v souvislosti s *National Unemployed Workers Movement* a Komunistické strany zatčeno 29 osob...

31 Nupa zdůrazňovala fyzickou zdatnost a organizační disciplínu. K původním Biff Boys, silným vysokoškolákům, trénovaným židovským boxerem Tedem „Kidem“ Lewisem (!), se posléze připojili další mladí lidé s kontroverznějšími názory a metodami.

32 Rotha Lintorn Ormanová pokládala Mosleyho téměř za komunistu. Srv. Durham, M. (1998): *Women and Fascism*. London, Routledge, 1998; Gottlieb, J. V. (2000): *Feminine Fascism: Women in Britain's Fascist Movement, 1923–1945*. London, I.B. Tauris, 2000.

33 Mosleyho rozhodnutí mělo nejednu „dohru“. Například během židovských protestů proti nacistům v Hyde Parku 23. července 1933 pokřikovalo osazenstvo malého nákladáku BF, vezoucího členy na proti-demonstraci, velmi vulgárně na hlavní stan BUF; přibližně 50–60 členů BUF pak na oplátku a také proto, že se obávali, aby nebyli obviněni z nepřátelství vůči Židům, zdemolovalo hlavní stan BF.

antisemitského podivína. Teprve když se v roce 1939 změnily podmínky, došlo mezi fašisty a antisemitskými proněmeckými skupinami ke spolupráci; i tehdy byl však Leese z neformální aliance vyloučen. Pokud je pokládala za potenciální rivaly, snažila se BUF zničit rovněž *Nationalist Socialist League* Williama Joyce a další extremistické organizace.³⁴

Počáteční historie BUF byla, jak vidno, historií rychle rostoucího hnutí, jež se zapletlo do konfliktů se svými levicovými protivníky i s názorovými soupeřnými. První noví členové přišli z Mosleyho *New Party*, další byli jeho staří stoupenci z dob *Independent Labour Party*. Mosley se pokusil získat i členy z řad konzervativců a také ty, kteří nebyli v žádné politické straně. Vůči levici vždy zdůrazňoval revoluční cíle BUF, vůči pravici nastolení autoritativní a pořádek zajišťující vlády.³⁵

Po návštěvě Mussoliniho Mezinárodní fašistické výstavy na jaře 1933 Mosley v červnu téhož roku zorganizoval první velký pochod BUF, kdy Londýnem prošlo tisíc černokošiláčů (antifašisté akci ignorovali). Na podzim 1933 si BUF pronajala *Whitelands Teachers Training College* v Chelsea, kterou změnila ve fašistický hlavní stan, tzv. *Black House*, jenž se stal organizačním, intelektuálním a společenským centrem organizace. Hybnou silou BUF byla podpora lorda Rothermerea, jehož o nutnosti podpory Mosleyho přesvědčil Mussolini. Rothermereovy noviny tak šest měsíců dodávaly činnosti BUF význam; jednalo se o velmi silnou propagandu, což vyvolalo změny v jejím členstvu.³⁶

Na počátku roku 1934 se Mosley pokusil získat větší vliv a finanční podporu od dalších příslušníků establishmentu a podnikatelských kruhů. Právě to bylo motivem k vytvoření Lednového klubu (*January Club*). Členy této „skupiny pánů, příležitostně se scházejících k večeři“, byli politikové, obchodníci a příslušníci ozbrojených sil, kteří nějakým způsobem inklinovali k fašismu. Vůdčími duchy klubu byli major Yeats Brown, bengálský hulán (příslušník britského pancéřovaného pluku *Lanceta*), dr. Robert Forgan, zástupce šéfa BUF, sir Donald Makgill a kapitán Luttman Johnson, všichni členové BUF či lidé s blízkým vztahem k Mosleymu. Cílem klubu bylo umožnit fašistům diskutovat v uvolněné atmosféře se svými stoupenci a případnými mecenáši. Klub měl téměř 350 návštěvníků – mezi hosty patřili také lord Middleton, brigádní generál Spears, sir John Square, hrabě z Iddesleighu, lord Russell z Liverpoolu či sir Charles Petrie. Z řad Konzervativní strany ale projevíli o Mosleyho hnutí zájem pouze tři poslanci; politické špičky BUF ignorovaly a v zásadě souhlasili s Baldwinovým názorem, podle něhož byl Mosley „nevychovanec a darebák“.³⁷

34 Lunn, K. and Thurlow, R. (1976): *East End anti-semitism 1936*. *Bulletin of the Society for the Study of Labour History*, No. 32, Spring 1976, s. 26–32; Husbands, C. (1983): *East End racism 1900–1980: geographical continuities in vigilantist and extreme right wing political behaviour*. *The London Journal*, Vol. 8, No. 1, 1983, s. 136–169; Rawnsley, S. (1983): *Fascism and fascists in Britain in the 1930s*. University of Bradford, 1983, s. 145–155, 165–175; Leese, A. (1938): *My Irrelevant Defence*. London, I.F.L. Printing and Publishing Co., 1938, s. 1–12; Cross, J. A. (1977): Sir Samuel Hoare. London, Cape, 1977, s. 284–285; Holmes, C., *East End antisemitism 1936*. *Bulletin of the Society for the Study of Labour History*, No. 32, Spring 1976, s. 26–32.

35 Zatímco Robert Forgan a John Beckett se hlásili se k levici, obecně vzato byli ti, kteří se k BUF přidávali a stali se jejími důležitými členy, většinou dosud mimo politiku. V roce 1933 se Ian Hope Dundas, Alexander Raven Thomson, A. K. Chesterton a William Joyce spojili v důsledku působení Mosleyho charismatické osobnosti, navíc je přesvědčila jeho „fašistická víra“. Dundas, velmi autoritativní osobnost, byl šéfem Mosleyho štábu, Raven Thomson jeho předním intelektuálem, Chesterton jeho nejlepším polemistou a Joyce skvělým řečníkem, který byl zároveň Mosleyho konkurentem, pokud šlo o brilantnost řečnického stylu, byť obsah byly často jenom plané zvěsti.

36 Rychlý růst BUF a problémy s udržení veřejného pořádku s ní spojené vedly k tomu, že se o její činnost začala zajímat vláda. Při jednání na ministerstvu vnitra v listopadu 1933, jehož se účastnil komisař metropolitní policie, dva důstojníci MI5 a superintendent ze zvláštního oddělení tajné služby bylo rozhodnuto, že budou systematicky shromažďovány informace o fašismu v celém Spojeném království. Od jara 1934 hodnotila význam těchto informací a zpráv řada hlášení; dělo se tak s velkou péčí, přičemž se zkoumaly mnohé aspekty činnosti BUF.

37 Jiné části establishmentu se fašistům naopak podařilo infiltrovat – státní službu, vzdělávací centra, *public schools* včetně univerzit v Londýně a Birminghamu; fašisté byli aktivní i ve Stowe School, ve Winchesteru, Beaumontu a jinde. Mosleyho a Rothermereův zájem o letectví vedl v roce 1934 ke vzniku fašistického leteckého klubu v Gloucestershire.

Když se Mosley v roce 1934 pokusil dát britské společnosti existenci BUF více na vědomí, vzrostla proti fašismu veřejná opozice, zejména v řadách organizované dělnické třídy. Po Mosleyho „olympijském shromáždění“ (tzv. *Olympia Meeting*, jehož se zúčastnilo na 12 000 lidí včetně 2000 černokošiláčů) ze 7. června 1934 se veřejné mínění obrátilo proti BUF docela.³⁸ Retrospektivně vzato byl tento den „bodem zlomu“ v dějinách hnutí. Násilí sice rozpoutali levicoví oponenti fašistů, ti však reagovali tak tvrdě, že v nezúčastněných pozorovateli zůstali s násilím spojeni právě oni.

Fašismus vyvolal v Británii nepřátelství do značné míry logicky. Levice zdůrazňovala možné paralely mezi tímto hnutím a jeho německým a italským protějškem.³⁹ Větší význam měla nicméně pro úpadek BUF ztráta podpory lorda Rothermerea a s tím související konec reklamy v *Daily Mail*.⁴⁰ Násilí sehrálo v tomto ohledu dvojí roli: na jedné straně bylo příčinou Rothermerova stažení se, na druhé straně se stalo prostředkem k získání tolik potřebné publicity. Ve druhé polovině roku 1934 a v roce 1935 tak mohlo hnutí buď zkolabovat, a nebo oživit své naděje: fašistický politický program byl výrazně oslaben; místo toho byla věnována větší pozornost štvání a vyvolávání sporů v populistických kampaních na místní úrovni.

VI

Britská unie fašistů vycházela z politického programu a doktríny, zveřejněné v Mosleyho knize *The Greater Britain* z října 1932. Tento spis je interpretován různým způsobem.⁴¹ V souvislosti s tím je třeba zdůraznit několik skutečností. Pokud jde o rozdíly mezi oficiálními idejemi vedení a neoficiální fašistickou ideologií „mužstva“, BUF se nijak nelišila od srovnatelných hnutí. Fašismus byl „vůdcovským hnutím“ a ačkoli řadoví členové jeho politiku ovlivňovali, řídil ho výlučně sir Oswald.

38 Stevenson, J. (1975): *The politics of violence*. In: Peele, G. – Cook, C. (eds.): *The Politics of Re-appraisal* 1918–39. London 1975, s. 146–155; Stevenson, J. – Cook, C. (1977): *The Slump*. London, Cape, 1977, s. 139 an.; *Intelligence Report*, 27 October 1937, in: *Imperial Fascist League File, Board of Deputies of British Jews*, 1937, s. 123 an.; Thurlow, R. (1987): *Fascism in Britain. A History...*, s. 73–74; *Intelligence Report*, 15 April 1937, in: *Imperial Fascist League File, Board of Deputies of British Jews*, 1937, s. 67 an.

39 Generální tajemník *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen* napsal ministru vnitra, že růst fašismu vytváří hrozbu „organizované práci“, neboť všude vedl k potlačování a vraždám odborářů. *The National Federation of Professional Workers* měla námitky proti navrhovaným „ústavním reformám“ BUF, neboť je chápala jako plány na potlačení významu parlamentu, věznění politických oponentů a vytvoření soukromé armády. Zástupci *The National Joint Council of the Labour Party*, parlamentní *Labour Party* a také *Trade Union Congress* při návštěvě ministra vnitra prohlásili, že pokud vláda nepodnikne proti BUF nějakou akci, labouristické hnutí nebude schopno udržet pod kontrolou „spravedlivé rozhořčení“ levicových radikálů, kteří vytvářeli antifašistické organizace, například tzv. *Greyshirts*.

40 Rothermere se vyjádřil v tom smyslu, že již nebude podporovat hnutí, které ve stále větší míře propaguje diktátorství, antisemitismus a korporativní stát. Mosley tvrdil, že za ztrátou Rothermereovy podpory stály hrozby židovských zadavatelů reklam, například Joa Lyone, kteří jej varovali, že stáhnout svůj *business* z jeho novin. Ve skutečnosti byla Rothermereova akce způsobena hlavně nepříznivou publicitou kolem BUF po mítinku v Olympii a také tím, že se veřejnost spojovala BUF s německým nacismem a s „nocí dlouhých nožů“.

41 Brewer soustředí svou koncepci na krizi a vysvětluje ji v sociologických a psychologických souvislostech spíše než ekonomickými a filozofickými podněty, od nichž byly odvozeny (Brewer, J. (1975): *The British Union of Fascists, Sir Oswald Mosley and Birmingham: an analysis of the content and context of an ideology*. University of Birmingham, 1975). Nugent tvrdí, že musí být činěn rozdíl mezi oficiálními myšlenkami vedení hnutí a méně dobře formulovanými motivačními koncepty „mužstva“ (Nugent, N. (1977) *The ideas of the British Union of Fascists*. In: Nugent, N. – King, R. (ed.): *The British Right*. London, Saxon House, 1977, zejména s. 133–164). Rawnsley soudí, že členové BUF byli rekrutováni prostřednictvím různých politických kampaní a poté indoktrinováni tajným „vnitřním jádrem“ ideologie, jež kladla důraz na diktátorství, militarismus atd., tj. vojenský ráz hnutí, antisemitismus a korporativní stát (Rawnsley, S. (1983): *Fascism and fascists in Britain in the 1930s*. University of Bradford 1983, s. 48 an.). Farr interpretoval vznik BUF jako předěl, rozhodující moment v dějinách britské pravice: vývoj této formy fašismu s hlubokými kořeny v britské národní tradici, jež znamenala integraci nacionalistických, socialistických, imperialistických a rasových postojů a jež byl poprvé formulována již v posledních stádiích vývoje *New Party* (Farr, B. (1976): *The development and impact of right wing politics in Great Britain, 1903–32*. University of Illinois 1976). Skidelsky v brilantním a hlavně přesvědčivém expozé analyzoval vývoj Mosleyho ekonomického a filozofického myšlení sympatickým způsobem. (Skidelsky, R. (1975): *Oswald Mosley*. London, Macmillan 1975). Všechny uvedené interpretace

Proto není pravdivé tvrzení, že Mosley akceptoval taktiku politického antisemitismu a pouličního násilí pod tlakem *rank and files*. Ve skutečnosti to byly jeho představa o osobní cti a analýza činnosti některých Židů proti BUF, případně role Židů v britské společnosti, které jej přesvědčily, že se proti nim musí postavit silou.

Jádro fašistických myšlenek zůstávalo ve 30. letech v zásadě konzistentní, a to i přes různé kampaně, jež měly apelovat na sentiment a předsudky veřejnosti a jež měly za cíl přivést do hnutí nové členy. Mosleyho hlavní vyjádření víry, díla *The Greater Britain* (1932, 1934), *Fascism – One Hundred Questions Asked and Answered* (1936) a *Tomorrow We Live* (1938),⁴² zdůrazňovala ekonomickou kritiku vlády i alternativní politickou vizi. Antisemitismus a zahraniční politika neměly v Mosleyho prvních dílech místo a byly načrtnuty na pouhých čtyřech a osmi stranách respektive na dvaasedmdesáti stranách v *Tomorrow We Live*. V přímém kontrastu k tomu stál prostor, jenž byl antisemitismu (a zahraniční politice) věnován v *Action* a v *Black Shirt* a v násilných politických kampaních po roce 1936; právě to zcela zvrátilo poměr sil mezi oficiální ideologií hnutí a populistickou rétorikou jeho představitelů.

S úpadkem oficiální ideologie BUF, jenž se projevil po Rothermereově odchodu, byly populistické kampaně hlavní zbraní, jež měla obnovit sílu a prestiž hnutí. Rasový populismus, antisemitismus a appeasement byly používány při získávání nových členů. Ti, kteří se stali oddanými stoupenci hnutí, pak byli obráceni k základním principům víry, tj. k „vnitřnímu“ („skutečnému“) fašismu. Většina členů hnutí ve 30. letech nikdy nebyla oddanými stoupenci „fašismu se vším všudy“, takových bylo jen několik tisíc. Tento rozpor mezi oddaností víře jako takové a jednotlivým akcím, které fašisté pořádali, pomáhá vysvětlit velké rozdíly v odhadech členstva.

Přesvědčení fašisté věřili ve „vůdcovský princip“, v militarismus, antisemitismus a korporativismus; kromě toho byli vesměs otevřeného a nekompromisního jednání. Tyto charakteristické rysy však nebyly při povrchním pohledu příliš patrné; hnutí si tudíž nezískalo proslulost díky nim, nýbrž pro svůj příklon k fyzickému násilí. „Skutečný fašismus“ představoval, jak již bylo řečeno, projekt „nového člověka“, pocházejícího z filozofie heroického vitalismu a tvůrčího evolucionismu. Takový člověk měl být překonáním limitů vlastní povahy (vlastních možností) v disciplinovaném a sociálně odpovědném hnutí schopném transformovat sebe a své okolí, případně celou společnost a vytvořit nové stádium ve vývoji lidstva. Třebaže Mosley tyto myšlenky plně rozvinul až po roce 1945, většina historiků soudí, že byly patrné již na počátku jeho fašistické revolty ve 30. letech.

Povaha a obsah Mosleyho myšlení si zaslouží zvláštní pozornost; jejich logická struktura se totiž hodně lišila od britských akademických a intelektuálních tradic. Mosley nebyl originální myslitel, byl však přesvědčený stoupenec syntetizujícího myšlení a jako takový dospěl k závěru, že z této syntézy může vzniknout nová idea na vyšší úrovni. Jestliže u zrodu marxismu stály anglická politická ekonomie, francouzská politika a německá (klasická) filozofie, pak Mosleyho systém představoval – na nižší úrovni analýzy – syntézu anglické radikální ekonomie, fašistické politiky a německé idealistické filozofie. K jejich spojení došlo poněkud bizarními filozofickými metodami, setrváváním na idealismu a na psychologických kořenech chování.

Mosley a další teoretikové BUF se domnívali, že fašismus smete starý, parlamentní způsob vlády a nahradí jej novou koncepcí, založenou na vůdcovství a osobní odpovědnosti jednotlivců; když Mosley mluvil ve 30. letech o potřebě revoluce, myslel to zcela vážně. Přivést Británii ze sestupné fáze vývoje k opětovnému vzestupu vyžadovalo podle Mosleyho takový typ vůdce, který by národu dokázal vštípit nové hodnoty. BUF byla pokusem zvrátit historický trend, onou „vzpourou proti osudu“ (*mutiny against destiny*), jak to vyjádřil James Drennan (W. E. D. Allen).

42 Mosley, O., *Fascism: 100 Questions Asked and Answered*. London, B.U.F. Publications, 1936.

Mosley a další představitelé BUF tvrdili, že principy britského fašismu jsou zakotveny hluboko v národní historii, kterou „pouze dočasně překroutila dominantní whigovská interpretace“. Teoretikové BUF tvrdili, že základy „historických škol“ v Oxfordu a Cambridge nejsou nic než propaganda, sloužící k ospravedlnění vlády hannoverské respektive windsorské dynastie.⁴³ Vůdci BUF se viděli jako pokračovatelé tradice, která spojovala feudalismus, guildovní systém, tudorovskou centrální (autoritativní) vládu a „ducha“, jenž stál za „vytvořením impéria“ s jejich vlastní koncepcí korporativního státu. V neposlední řadě to byl „vitální duch úsilí“, charakteristický pro alžbětinskou éru, který bylo podle BUF třeba vzkřísit.⁴⁴

Jestliže ve 20. letech ovlivňoval Mosleyho zejména J. M. Keynes a jeho *Treatise on Monetary Reform*, s příklonem k fašistickým myšlenkám přišel zvrát, odklon k některým myšlenkám a tématům J. A. Hobsona a k hospodářskému nacionalismu, běžnému u všech fašistů. Mosleyho hospodářský program vycházel z jeho svou podstatou socialistické a radikální syntézy 20. let, přenesené do ultranacionálního kontextu. Pro Mosleyho spočíval základní problém v tom, že schopnost průmyslového systému zvýšit produkci vysoce překračovala možnost spotřebovat to, co vyrobil. Nezaměstnanost byla podle Mosleyho dána neschopností poptávky tlačit na zvýšení průmyslového potenciálu země.⁴⁵

Britský liberální hospodářský systém reagoval na výše zmíněný problém exportem „nadbytečného zboží“. Jak ale průmyslové státy zaváděly protekcionistická opatření, stávala se britská ekonomika stále závislejší „na schopnosti najít dostatek černochů, kterým by bylo možno prodat bicykly“. ⁴⁶ Ještě horší podle Mosleyho bylo, že Británie vyvážela vlastní kapitál, čímž napomáhala tomu, že se zámořské státy staly průmyslovější. Mosley doporučoval zavést plánované hospodářství, řízené vládou, která by mohla efektně využít všechny zdroje Britské říše. Zatímco kapitalisté usilovali o vyvolání nezbytných stimulů a počítali s patřičnou odměnou za osobní iniciativu, silný stát měl podle Mosleyho sloužit především k tomu, aby zajistil, že výroba (nabídka) a spotřeba (poptávka) budou v rovnováze a že bude vyvinut mechanismus, který zajistí trvalý ekonomický růst.⁴⁷

Podle Mosleyho názoru byl fašismus moderním hnutím, jež mohlo „revolucionizovat“ britské hospodářství. Krátkodobé „mírnící léčebné prostředky“ jako projekty veřejných prací Lloyd George z roku 1929 či provizorní kroky směrem k celní ochraně a inflaci, jež provedla Národní vláda, byly podle Mosleyho neadekvátní. Mosley navíc soudil, že zhroutení liberální ekonomiky ohlašuje rovněž soumrak parlamentní vlády a politické demokracie. K obnovení britské moci bylo podle něj třeba „racionalizovat“ ekonomiku i politiku.

První akcí fašistické vlády mělo být schválení tzv. *General Powers Bill*, jenž by premiérovi a malému vnitřnímu kabinetu o pěti členech umožnil iniciovat legislativní opatření bez parlamentu. Poslanci měli být pouze jakýmsi *constitutional check of being* (dohlážiteli na dodržování ústavnos-

43 Podle Billa Allena byla Národní vláda z roku 1931 jen „další walpolovská pokleslost“, doslova „oživený *whigdom*“.

44 Představitelé BUF věřili, že tudorovský koncept národního státu, jenž stál u zrodu „moderní Anglie“, podemlelo v 17. století vítězství parlamentu nad královskou mocí v občanské válce. Výsledkem bylo, že liberální kapitalismus a převaha silných vested interests nahradily potřeby státu jako prvořadý vliv na vládu. Jak ukázal David Baker, alžbětinský stát viděl jako vzor pro fašistickou revoltu také další fašisté, například A. K. Chesterton, pro něhož to nebyla lekce z dějin, nýbrž estetická hodnota Shakespearových her, která mu posloužila jako impuls či návod k politickému činu. Glasford, A. L. (1935): *Fascism and the English Tradition*. In: *Fascist Quarterly*, No. 1, 3, July 1935, s. 360 an.; Taylor, G. R. S. (1932): *A Modern History of England 1485–1932*. London, Cape, 1932, s. 28 an.; Baker, D. (1982): *A. K. Chesterton. The Making of a British Fascist*, University of Sheffield, 1982, s. 146–217.

45 Oldfield, A. (1973): *The growth of the concept of economic planning in the doctrine of the British Labour Party 1914–25*. University of Sheffield, 1973, s. 225–247.

46 Mosley, O. (1934): *The Greater Britain...*, s. 89.

47 Tamtéž, s. 98–147. Srv. též Mosley, O. (1939): *Tomorrow We Live...*, s. 23–52.

ti v nejobecnější rovině), schopnými schválit tzv. *no-confidence motions*, doslova netradiční či ne-standardní návrhy, pokud by vláda vůbec pokládala svolání parlamentu za nutné; tzv. *talking show* a *blocking powers* stranického systému měly být zakázány.

Pokud by byl *no-confidence motion* schválen, král by potvrdil v úřadu fašistického premiéra, jenž by požádal parlament o podporu. Politické strany by byly zakázány a druhý parlament fašistické utopie by se již skládal pouze ze zákonodárců, zvolených na korporativní bázi. Podle Mosleyho představy by poslanci převzali vedení místních vlád. Jak vidno, byl by britský ústavní mechanismus ve fašistickém státě výrazně změněn. Volby by neprobíhaly tak jako dosud; v novém korporativním státě by každé průmyslové odvětví a každá profese volily vlastní zástupce do *National Chamber of Corporations*, jež by nahradila dolní komoru parlamentu.

Korporace by byly zřízeny v každém průmyslovém odvětví; obsahovaly by trojí zastoupení – za práci (dělníky) i za kapitál (vedení podniku; příslušný rezort) s tím, že by zájmy spotřebitelů a vlády byly v rovnováze. Mosley tvrdil, že průměrný volič „vysoké politice“ nerozumí a že obvyklá výměna hlasů mezi národními stranami je „pouhá fraška“. Voliči se měli podle Mosleyho zajímat jen o záležitosti, s nimiž se setkávali při práci. Celonárodní politice by podle něj nejlépe rozuměli „techničtí odborníci“, kteří by byli „gravitační silou přitahováni k nejvyšším kádrům korporativního státu“ a „jejichž význam by byl dán a institucionalizován jejich zastoupením v *Assembly of Notables*“, jež by nahradilo sněmovnu lordů. Mosley zkrátka viděl britský fašismus, řečeno s jistou nadsázkou, jako součást tzv. „manažerské revoluce“.⁴⁸

Měl-li fašismus znamenat pro Británii „skutečnou revoluci“, pak jeho úspěch závisel na sjednocení všech zdrojů impéria. Mosley chápal fašistickou říši jako merkantilistický superstát, v němž by dominia a kolonie mateřské zemi dodávaly nerostné suroviny a na oplátku by dostávaly britské průmyslové výrobky. *A Council of Empire* by vytvářela politiku pro britské imperiální zájmy jako celek. Politický vztah mezi fašistickou Británií a dominií byl v Mosleyho podání nejasný. Podle Mosleyho by bylo nepochopitelné, kdyby dominia odmítla nabídku preferenčního přístupu na britský trh. Mosley tvrdil, že „zaostalé a negramotné národy“ v koloniích si nejsou schopny vládnout a že Indie a britské državy v Africe by měly zůstat pod pevnou politickou kontrolou „našich imperiálních zájmů“.⁴⁹ Německo, Itálie a Japonsko pokládali za „přirozené spojence Británie v rámci světo-

48 Thomson, A. R.: *The Coming Corporate State*. London, nedatováno, zejména s. 17 an. Srv. též Mosley, O. (1934): *The Greater Britain*.... s. 17–35; Mosley, O. (1939): *Tomorrow We Live*.... s. 9–22; Carpenter, L. P. (1976): *Corporatism in Great Britain 1930–45*. Journal of Contemporary History, Vol. 11, 1976, s. 4 an.

49 Booth, A. – Pack, M. (1985): *Employment, Capital and Economic Policy*. Oxford, Blackwell, 1985, s. 29–34, 56 an. Srv. též Mosley, O. (1939): *Tomorrow We Live*...., s. 42 an.; Mosley, O. (1936): *The world alternative*. Fascist Quarterly, No. 2, 3, 1936.

50 Ke vztahu britských fašistů k nacistickému Německu srv. Griffiths, R. (1983): *Fellow Travellers of the Right. British Enthusiasts for Nazi Germany 1933–39*. Oxford, Oxford University Press, 1983, zejména s. 191–290. Dále srv. Cowling, M. (1975): *The Impact of Hitler*. Cambridge, Cambridge University Press, 1975, s. 39 an.; Gannon, F. R. (1971): *The British Press and Germany, 1936–1939*. Oxford, Clarendon Press, 1971, s. 25–26, 34 an.; Gilbert, M. (1964): *Britain and Germany Between the Wars*. London, Longmans 1964; Ovendale, R. (1975): *‘Appeasement’ and the English Speaking World*. Cardiff, University of Wales Press, 1975; Barlett, V. (1933): *Nazi Germany Explained*. London, Victor Gollanc, 1933, s. 12 an.; Conwell-Ewans, T. P. (1934): *Impressions of Germany*. The Nineteenth Century and After, January 1934, s. 72 an.; Conwell-Ewans, T. P. (1936): *Between Berlin and London*. The Nineteenth Century and After, January 1936, s. 69 an.; Domville, Admiral Sir Barr (1947): *From Admiral to Cabin Boy*. London, Boswell Pub Co, 1947, s. 44 an.; Gardiner, R. (1933): *Die Deutsche Revolution von England gesehen*. Nazionalsozialismus vom Ausland gesehen, Berlin 1933, s. 18, 33 an.; Londonderry, Ch. S. H. Vane-Tempest-Stewart, 7th Marquess (1938): *Ourselves and Germany*. London, Robert Hale, 1938, s. 111 an.; Massingham, H. J. (1941): *Remembrance: An Autobiography*. London, Batsford, 1941, s. 139 an.; Pryce-Jones, D. (1976): *Unity Mitford: A Quest*. London, Weidenfeld and Nicolson, 1976; Ravensdale, Baroness (Curzon, M. I.) (1953): *In Many Rhythms: An Autobiography*. London, Weidenfeld & Nicolson, 1953.

vého fašismu“, a proto měly být povzbuzovány k rozvoji vlastních uzavřených ekonomických systémů s adekvátním přístupem k surovinám; jejich geografická expanze podle Mosleyho nekonkurovala britským zájmům.⁵⁰

Toto ideologické jádro fašismu bylo od počátku doplňováno ve filozofické rovině. Raven Thomson,⁵¹ Bill Allen i sám Mosley tvrdili, že heroicko-vitalistická tradice, již viděli za Spenglerovu velkou panoramatickou vizí o vzestupu a pádu civilizací, a jeho bezprostředně hrozící proroctví o „soumraku faustovské Evropy“, jsou životně důležité pro pochopení současnosti. Thomson, jehož Spenglerova analytická metoda výrazně ovlivnila, zastával názor, že všechny procesy v přírodě jsou řadou biologických interakcí a že staré přírodní zákony s každou novou syntézou zanikají, aby mohly vzniknout jejich aplikace a nové formy. Nejvyšší formou byla podle něj „civilizace“, „super-biologická síla, která vede činnost lidí k nejvyššímu cíli, tj. k vytvoření nadčlověka“. Krátce poté, co toto napsal, začal Thomson chápat fašismus jako „vyjádření vůle dvacátého století k nekonečnu“ a Mosleyho jako „vůdce, který je schopen změnit svět“.⁵²

Mosley a Allen pokládali Spenglerovu prognózu za příliš pesimistickou. Spengler podle nich správně analyzoval cyklický vzorec dějin a sil, vedoucích ke vzestupu a pádu civilizací, jeho předpověď o osudu „faustovské kultury“ však byla špatná. Zatímco Spengler tvrdil, že objevení se nových, „caesarských osobností“ může úpadek Západu pouze oddálit, Mosley soudil, že Spengler podcenil potenciál moderní vědy. „Caesarismus“ a moderní věda mohly dát podle Mosleyho Západu nový impuls; fašismus byl podle něj jediný politický systém, který mohl vytvořit novou civilizaci. Bez fašismu, soudil Mosley, by měl Spengler pravdu a západní Evropu by čekal soumrak, stala by se obětí „moci peněz“, „instrumentální demokracie“ a „loupeživosti cizích barbarů, zejména Ruska“. Mosley viděl sebe samotného jako jednoho z „velkých mužů dějin“, schopných vést lidstvo k lepšímu osudu.⁵³

Zatímco svou historickou vizí Mosley vysvětloval odkazem ke kritické reakci vůči Spenglerovi, filozofické ospravedlnění fašismu vycházelo z jeho interpretace spisů F. Nietzscheho a G. B. Shawa. Podle Mosleyho názoru byl fašismus syntézou nietzscheovských a křesťanských hodnot, tj. vůle k moci, doloženou příkladem atletismu (pěstování atletiky, rozvoje fyzické složky osobnosti) a disciplíny, tj. individuálního úsilí stát se „nadčlověkem“ a být zapojen do služeb pro komunitu. Fašisté představovali podle Mosleyho „hrdinskou elitu“, jež měla vést zbytek společnosti k vyššímu stupni vývoje, tj. k duchovnímu a materiálnímu pokroku. Podle Mosleyho se každý černokošiláč měl stát tvůrcem „kolektivního caesarismu“. Mosley často odmítal nutnost sebekontroly moci nad ostatními a nepodařilo se mu vyřešit problém funkce (fungování) vůle. Zda byla v tomto ohledu Mosleyho interpretace Nietzscheho správná, je těžké říci. Fakt je, že Mosley bral filozofické ospravedlnování své kariéry velmi vážně.⁵⁴ Mosley BUF od počátku chápal jako „prototyp nového typu humanity“, jako neolamarckcián věřil, že prostřednictvím činu a (sebe)vědomého snažení se člověka je možné vy-

51 Thomson, A. R. (1982): *Civilisation as Divine Superman*. London, Williams & Norgate, 1982, s. 33 an.

52 Chesterton, A. K. (1937): *Oswald Mosley: Portrait of a Leader*. London, Action Press, 1937; Chesterton, A. K. (1938): *Why I left Mosley*. London, National Socialist League, 1938; Petrie, Sir Charles (1933) *Fascism and the Nazis*. Saturday Review, 20 May 1933.

53 Drennan, J. (1934): BUF... s. 176–202; Mosley, O. (1939): *Tomorrow We Live...*, s. 69–72; Thurlow, R. (1918): *Destiny and doom. Spengler, Hitler and British Fascism*. Patterns of Prejudice, 14, 5 (October 1918), s. 17–33.

54 Nicholas Mosley tvrdil, že způsob, jakým jeho otec interpretoval Nietzscheho dílo, znamenal nepochopení jeho „ironického konceptu pojetí (nazírání) nadčlověka“. Srv. Mosley, O. (1935): *The philosophy of fascism*. Fascist Quarterly, 1, 1 (January 1935), s. 43 an.; Mosley, O. Beyond the Pale..., s. 38 an.

tvořit lepší společnost. Že BUF v tomto úsilí neuspěla, je jasné. Politický idealismus a víra v „kreativní evoluci“, jež za tímto úsilím vězela, však byla pro Mosleyho revoltu vůči politickému establishmentu naprosto zásadní záležitostí.

VII

Na závěr si ještě jednou připomeňme, jak na Mosleyho myšlenky reagovala britská společnost. Názor establishmentu byl zcela negativní. Výše citovaný výrok Stanleyho Baldwina, podle něhož byl Mosley „nevychovaný mizera, jehož hnutí nemá žádný význam“, byl pro postoj britské pravice příznačný. Pokud jde o levou část politického spektra, Beatrice Webová tvrdila, že Mosleyho paternalistický postoj k dělnické třídě jde v zásadě proti odborům a proti družstevní tradici a že je lehkomyšlný ve vztahu k ženám, což uráží „puritánské citění pracujících“.

Místní vlády či velcí vlastníci půdy, ba ani státní plánovací úřady neshledávaly nutnost s Mosleyem konzultovat, dokonce ani projekty veřejných prací; zlepšení dopravní infrastruktury, které navrhoval, totiž mělo místo v koordinované integrované státní politice. Navíc zde nebyla žádná záruka, že se nezaměstnaní dělníci chtějí na takových projektech podílet, neboť by to s sebou neslo odcizení mužů od rodin a nezbytnou spolupráci odborů v podmínkách oslabení národní jednoty. Překrývající se jurisdikce mezi fašistickým kabinetem a „technickými odborníky“ by zřejmě rovněž vedla ke sporům.

Mosley se dočkal odsouzení především ze dvou důvodů. 1) Jeho „Memorandum“ a „Manifest“ představovaly přímou výzvu ministerstvu financí, jeho názorům na hospodářskou politiku ve 30. letech obecně a zvláště finanční politice labouristické respektive Národní vlády. 2) Establishment pokládal Mosleyho plány ekonomického nacionalismu za nerealizovatelné. Argumentoval přitom tím, že již v roce 1902, kdy J. Chamberlain navrhl Koloniální konferenci, aby impérium vytvořilo hospodářsky izolovanou jednotku podobnou Německému celnímu spolku, odmítl tuto myšlenku kanadský premiér. Když pak A. Miller v roce 1907 Radě impéria navrhl, aby hospodářskou a zahraniční politiku alespoň koordinovala, setkal se s nepřátelstvím Kanady a Jižní Afriky. Ve 30. letech bylo Mosleyho „autarkní řešení“ čistou fantazií, neboť šlo proti hospodářským zájmům impéria. Dominia od 50. let 19. století, kdy začala získávat právo zavádět cla, využívala této možnosti, aby chránila vlastní průmysl. V roce 1932 si představitelé dominií v Ottawě přáli v této politice vůči Británii a jejímu zboží pokračovat, což byla přímo anathema k Mosleyho představám. Ekonomiky národních států Britské říše navíc nebyly komplementární, nemluvě o tom, že kupříkladu Mosleyho trvání na tom, aby britští farmáři měli přednost před všemi ostatními, bylo v říši naprosto neudržitelné. Jak se například Austrálie měla vymanit závislosti na vlně, jež tvořila téměř polovinu jejího exportu, bez industrializace a jak by v téže době měla dosáhnout plné zaměstnanosti v podmínkách vysoce spotřební ekonomiky, Mosley nevysvětlil. U Kanady Mosley pro změnu předpokládal, že bude „měnit“ své obilí za britské uhlí; jak to mělo Kanadě prospět, však bylo záhadou, neboť z geografických i čistě hospodářských důvodů výhodně dovážela uhlí z USA.

Britská Národní vláda posléze přesto podnikla ve směru, který Mosley navrhoval, několik zkusmých kroků; učinila tak nicméně v rámci demokratického politického systému a v souladu s potřebami a možnostmi britské ekonomiky. Mírná reflace po roce 1932 vedla k hospodářskému oživení s růstem cen, jež se přiblížily normám ze střední viktoriánské éry. V roce 1932 byla na většinu zboží, dováženého do Británie, uvalena vysoká cla, rozvíjel se systém imperiálních preferencí. Podíl britského exportu, směřujícího do říše, stoupl z původních 22 na 47 %, podíl importu z neříšských zdrojů klesl z 80 na 61 %. Téměř čtvrtina nového kapitálu, získaného v Londýně, byla posílána do zemí impéria. Mosleyho tvrzení, že většina britského kapitálu, „odcházela do zámoří, aby zde financovala těžkou práci za nízkou mzdou“, byl zavádějící.

Mosleyho řešení, tj. zřízení autoritářského státu s drastickým omezením osobních svobod, s „vytlačováním“ menšin, s antisemitismem a zákazem politické opozice, nevyvolalo u Britů žádné nadšení. Avizované

posílení kontroly Londýna nad dominií a koloniemi, z něhož Mosleyho systém vycházel, bylo nerealistické; zbytek říše se stavěl ostře proti tomu. Kromě toho se nenaplnila Mosleyho prognóza bezprostředního zhroucení hospodářství a demokracie. Národní vláda se naopak ukázala pro většinu obyvatel Británie přijatelná a Labour Party se pozvolna „zotavovala“ z debaklu, který utrpěla ve volbách v roce 1931. Britové zkrátka dávali před Mosleyho fantaziemi a pseudo-spengleriánskými utopiemi i ve velmi těžké době přednost tradiční demokracii a politické svobodě.

Sir Oswald Mosley, British Union of Fascists

a jejich vize fašistického státu

(Příspěvek ke studiu politického a ekonomického extremismu mezi světovými válkami)

Martin Kovář

Abstrakt

Studie analyzuje příčiny a vývoj fenoménu britského fašismu (v souvislosti s analýzou britského nacionalismu a antisemitismu) od přelomu 19. a 20. století, přes jejich poválečný vývoj, až do vypuknutí druhé světové války. Britský fašismus vycházel z kontinentálních tradic; zároveň byl však poznamenán některými specifickými rysy vývoje britské společnosti (tzv. pozdně viktoriánská a edwardovská radikální pravice, různé vlastenecké ligy etc.). Nejvýznamnější fašistickou organizací na Britských ostrovech byla Britská unie fašistů (BUF) sira Oswalda Mosleyho, která vznikla na počátku 30. let 20. století po rozchodu svého zakladatele s labouristickým hnutím. Po počátečním úspěchu se přístup veřejnosti k BUF změnil; strana ztratila podporu vzhledem k násilí, jež s ní bylo spojováno, a také pro svůj příklon k antisemitismu. Představy vůdců strany o radikální změně britské politiky a ekonomiky po vzniku fašistického státu veřejnost rovněž odmítla. BUF tak zůstala v politice ostrovního státu marginální stranou.

Klíčová slova: Velká Británie, fašismus, nacionalismus, antisemitismus, sir Oswald Mosley, Britská unie fašistů, vize fašistického státu.

Sir Oswald Mosley, The British Union of Fascists

and their Vision of the Fascist State
(The Contribution of the Study of the Political
and Economic Extremism between the Two World Wars)

Abstract

The study analyses the causes and the development of the British fascism (in the connection with the British nationalism and anti-semitism) since the end of the 19th century to the outburst of the World War Two. The British fascism has its origins in the continental traditions; simultaneously there was an impact of some specific features of the development of the British society (i. e. late victorian and edwardian radical right, different patriotic leagues etc.) The most important fascist organization in the British Isles was the British Union of Fascist (BUF; its leader was Sir Oswald Mosley), originated in the early 1930s. After a small success the BUF lost the support of the public because of the violence and anti-semitism of its members. The visions of the leaders of the party regarding the radical change of the British policy and economy were refused by the public, too. BUF so remained the marginal party (and political force) in the policy of the island state.

Key words: Great Britain, fascism, nationalism, anti-semitism, Sir Oswald Mosley, The British Union of Fascists, the vision of the fascist state.